

DINE RETTIGHETER

som student og i arbeidslivet

Dine rettigheter – som student og i arbeidslivet

Det finnes en jungel med lover og regler som regulerer dine rettigheter både som student og som arbeidstaker. Det er viktig å kunne finne fram i denne jungelen. I denne brosjyren håper vi du finner svar på mye av det du lurer på. Det gjelder både rettigheter i studietiden, velferdsrettigheter, demokratiske rettigheter og dine rettigheter i arbeidslivet. De aller fleste studenter arbeider ved siden av studiene, derfor har vi også et eget kapittel om dette.

NSO

Norsk studentorganisasjon (NSO) er din nasjonale studentorganisasjon. NSO er en paraplyorganisasjon for de øverste studentdemokratiene ved de ulike utdanningsinstitusjonene. Vi arbeider aktivt overfor politikere, byråkrati, media, Lånkassen og andre aktører for å bedre studenters faglige, sosiale og økonomiske vilkår.

Ditt lokale studentdemokrati velger representanter til NSOs formelle organ som vedtar vår politikk og våre prioriteringer. Vi anbefaler deg å ta kontakt med ditt lokale studentdemokrati dersom du lurer på noe om studietilværelsen som du ikke finner svar på i denne brosjyren. Mer informasjon om Norsk studentorgan-

isasjon finner du på vår hjemmeside www.student.no. Å kjempe for studentenes rettigheter er solidaritet i praksis.

LO

Landsorganisasjonen i Norge (LO) er Norges største arbeidstakerorganisasjon med over 865 000 medlemmer. LO består av 21 forbund som organiserer arbeidstakere innenfor alle bransjer i arbeidslivet. Over 110 000 medlemmer i LO er studenter, elever, lærlinger og arbeidstakere under 30 år. Dette gjør LO til en stor og viktig organisasjon for ungdom og studenter i arbeidslivet.

LO har jobbet lenge for unge arbeidstakers situasjon gjennom LOs årlige sommerpatrolje. Vår erfaring er at unge har lite kjennskap til sine rettigheter og plikter som arbeidstakere. Vi mener informasjon og kunnskap er med på å sikre et godt og positivt møte med arbeidslivet. Les mer om LO og vårt studentmedlemskap på www.lo.no/student.

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1 - Faglige rettigheter i studietiden	7	Kapittel 2 - Studiefinansiering	18
Lover, reglement og planer som styrer din utdanning	8	Tildeling	20
Lov om universiteter og høyskoler	8	Tildeling ved utdanning i utlandet	21
Rammeplaner	8	Reduksjon av stipend pga. andre inntekter	21
Studieplaner	9	Reisestipend	23
Utdanningsplan	10	Tilbakebetaling	23
Studiehåndboken	10	Rentefritak	23
Eksamensforskrifter	10	Betalingsutsettelse	25
Praksisreglement	12	Avskrivning og ettergivelse av lån	25
Materiellavgift	12	Kapittel 3 - Velferdsrettigheter	26
Et godt studiemiljø	12	Semesteravgift	28
Rettigheter ved eksamen	13	Forsikring	28
Eksamensdagen	14	Rettigheter ved sykdom	29
Muntlig eksamen	14	Omgjøring av lån til stipend	29
Forlenget eksamenstid	15	Sykepenger	29
Sensur ved skriftlig eksamen	15	Allmennmedisin og tannbehandling	29
Begrunnelse på eksamenskarakter	15	Psykatri/psykologi og «Sosionomtjeneste»	30
Stryk og kontinuasjonseksamen (ny og utsatt prøve)	15	Arbeidsavklaringspenger	31
Klage på eksamenskarakter eller formell feil	16	Rettigheter ved funksjonsnedsettelse	31
Å skrive en klage	17	Tilretteleggelse av studiesituasjonen	31

Studiefinansiering for studenter med funksjonsnedsettelse	31	Opplæring	43
Trygderettigheter	32	”Svart arbeid”	43
Rettigheter ved svangerskap og fødsel	32	Lønn	43
Fødselsstipend	32	Lønsslipp	43
Fødselspenger	33	Trekk i lønn	44
Rettigheter for studenter med barn	33	Helligdager og offentlige høytidsdager	44
Forsørgerstipend	33	Overtid	47
Rentefritak	33	Lønn ved konkurs	47
Barnetrygd	34	Hvis du blir syk	47
Barnehager	34	Arbeidstid og fritid	47
Aleneforsørgende student	34	Pauser	48
Kapittel 4 - Demokratiske rettigheter	36	Feriepenger	48
Forholdene skal legges til rette	38	Oppsigelse	48
Representasjon	38	Attest	49
Studentsamskipnaden	39	Arbeidsledighet	49
Stemmerett	39	Likestilling	49
Vertskommunenenes ansvar	39	Rettigheter for organiserte arbeidstakere	51
Kapittel 5 - Rettigheter i arbeidslivet	40		
Krev skriftlig arbeidskontrakt	42		

1

Faglige rettigheter i studietiden

Når du studerer ved en høyere utdanningsinstitusjon har du en rekke rettigheter i forhold til undervisningsopplegg, eksamen og tilrettelegging av studiesituasjonen. Disse rettighetene er regulert gjennom lover, forskrifter, reglement, planer og retningslinjer.

Dette kapittelet er en oversikt over hvilke lover, reglement og planer som styrer utdanningen din. Her får du vite hva du kan henvise til og hvor, dersom du ikke får det utdanningstilbudet du har krav på. Vi forteller deg hvilke rettigheter du har til et godt studiemiljø, og vi gir deg et overblikk over hvilke rettigheter du har ved eksamen. Til slutt har vi samlet noen tips om hvordan du bør skrive en klage.

Dersom du har spørsmål om dine rettigheter i forhold til faglige rettigheter, praksis eller eksamen, kan du kontakte ditt lokale studentdemokrati, eller klage teamet til Norsk studentorganisasjon: klagesaker@student.no

Studieplanene regulerer hva som skal være arbeidskrav. Et arbeidskrav er obligatoriske oppgaver, øvelser eller lignende som må gjennomføres for å få godkjent eksamen

Lover, reglement og planer som styrer din utdanning

Lov om universiteter og høyskoler

Lov om universiteter og høyskoler er vedtatt av Stortinget, og er dermed det øverste styringsverktøyet for høyere utdanning i Norge. Den sier ikke noe om hva fagene skal inneholde, men den gir et viktig bidrag til hvordan fagene skal utformes. Blant annet stiller det høye krav til kvalitet og aktualitet i utdanningene. Loven regulerer blant annet eksamensrett, utestengning, fritak for eksamen, sensur ved eksamen, klageadgang, læringsmiljø, skikkethet og så videre.

<http://www.lovdatabasen.no/all/nl-20050401-015.html>

Rammeplaner

Innen helse- og sosialutdanninger, ingeniørutdanninger, lærerutdanninger og revisorutdanning finner vi nasjonale rammeplaner. Rammeplan er betegnelsen på en nasjonal plan som beskriver mål, innhold og organisering av flerårige yrkesrettede studier. Rammeplanene fastsettes av Kunnskapsdepartementet (KD).

Rammeplanene skal gi en beskrivelse av hva hovedmålet med utdanningen er, hva den skal inneholde, hvordan den skal organiseres og hvilken kompetanse utdanningen skal gi. Utdanninger med rammeplaner forplikter å følge kravene i disse.

Rammeplanene skal sikre likt nivå ved de ulike utdanningene og stimulere til samarbeid og nettverk mellom utdanningene. Rammeplaner er et viktig styringsinstrument og tydeliggjør et felles faglig innhold. Videre legitimerer rammeplaner den enkelte profesjon, de er fagdemokratiske, de letter informasjonsutveksling, de letter godkjenningprosedyrer nasjonalt og internasjonalt, og de er utgangspunkt for evaluering av det enkelte studie. En rammeplan sikrer også at benevnelsen på utdanningene blir de samme fra sted til sted.

Innenfor rammene av en rammeplan er det rom for utdanningsinstitusjonene til å utøve sin faglige frihet gjennom utforming av fagplaner. Skal du drive fagutvikling og fagkritikk innenfor disse utdanningene er det viktig å sette seg inn i hovedmålene for utdanningene.

Oversikt over de til en hver tid gjeldende rammeplanene kan du finne på Kunnskapsdepartementets nettsider: www.kd.dep.no

Studieplaner

I henhold til universitets- og høyskoleloven skal styret

ved alle utdanningsinstitusjoner vedta studieplaner som gir en nærmere beskrivelse av mål, innhold og organisering av studiene.

Studieplanen omhandler det spesifikke innhold og målsetningene i de ulike fagene. I tillegg forteller de hvordan studiet er strukturert i forhold til litteratur, eksamen, eventuell praksis, hovedoppgave/fordypningsoppgave, prosjektoppgaver og eventuelle laboratorieøvelser. I forbindelse med studieturer, ekskursjoner og lignende regulerer også studieplanene hvor store utlegg man skal ha i forbindelse med dem.

Studieplanene regulerer hva som skal være arbeidskrav. Et arbeidskrav er obligatoriske oppgaver, øvelser eller lignende som må gjennomføres for å få godkjent eksamen. Det samme gjelder hvilke typer eksamen, antall eksamener og vektleggingen av disse. Omfanget av et fag, emne eller kurs i studie måles i studiepoeng. 60 studiepoeng tilsvarer ett studieår med normal arbeidsinnsats for studentene.

Institusjonene plikter å følge studieplanene de har vedtatt. Endringer i planene skal normalt ikke skje i løpet av studieåret, men skal være klare ved semesterstart.

Eksamensforskriftene varierer fra institusjon til institusjon. Reglementet for din institusjon finner du i studiehåndboken eller på institusjonens nettsider

Utdanningsplan

De som er tatt opp til studier på 60 studiepoeng eller mer skal i løpet av første semester inngå en studiekontrakt med institusjonen, kalt utdanningsplan. Utdanningsplanen er en gjensidig avtale mellom institusjonen og studenten. Den skal inneholde bestemmelser om institusjonens ansvar og forpliktelser overfor studenten, og studentens forpliktelser overfor institusjonen og medstudentene. En utdanningsplan er ikke juridisk bindende.

Studiehåndboken

Studiehåndboken inneholder ofte bestemmelser på områder som de øvrige reglementene ikke fanger opp. Flere institusjoner har byttet ut studiehåndboken med en webbasert versjon. Institusjonen har plikt til å informere deg om hvor du finner denne, og du har plikt til å sette deg inn i den. Studiehåndboken er en kontrakt mellom studenten og institusjonen. Studiehåndboken inneholder regler og retningslinjer som er relevante for enhver student. Som student har du selv et ansvar for å holde deg oppdatert, og det anbefales derfor at du blar gjennom de delene av boka som er relevante for deg og din utdanning.

Eksamensforskrift

Eksamensforskriften regulerer gjennomføring av eksamen/vurdering, klageadgang, konsekvenser ved juks, rettigheter og plikter under eksamen ved blant annet sykdom eller annet fravær. Eksamensforskriftene varierer fra institusjon til institusjon. Reglementet for din institusjon finner du i studiehåndboka eller på institusjonens nettsider.

Praksisreglement

Noen utdanninger har obligatorisk praksis, og for disse utdanningene finnes et praksisreglement. Praksisreglementet fastsettes som oftest av avdeling/fakultet for den gjeldende utdanningen, og regulerer rettigheter og plikter under praksis, godtgjøring for merutgifter, krav til studiedeltakelse i praksisstudier og konsekvenser ved fravær. Praksisreglementet inneholder rett til å søke om spesiell tildeling av praksisplass.

Materiellavgift

Noen studier krever spesielle typer materiell og utdanningsinstitusjonene kan kreve betaling for materiell som deles ut til studentene i undervisnings-sammenheng. Materiellavgift skal blant annet dekke institusjonenes kostnader ved oppkopiering. I tillegg er institusjonene pålagt å betale avgift for rettighetsbeskyttet materiale, såkalt kopinoravgift. Dette gjelder ikke administrativt materiell. Informasjon som institusjonen plikter å gi studentene skal være tilgjengelig gratis. Man kan heller ikke ta betaling for utsteding av studiebevis.

Et godt studiemiljø

Utdanningsinstitusjonen din har ansvaret for å legge forholdene til rette for et godt studiemiljø sammen med studentsamskipnaden. Institusjonen har ansvaret for at læringsmiljøet, innbefattet det fysiske og psykiske arbeidsmiljøet, er fullt forsvarlig ut fra en samlet vurdering med hensyn til studentens helse, sikkerhet og velferd. I forbindelse med utformingen av det fysiske arbeidsmiljøet har institusjonen ansvar for:

- at lokalene er innredet for virksomheten som skal drives
- at lokalene har gode lys- og lydforhold, samt forsvarlig inneklime og luftkvalitet
- at lokalene er vedlikeholdt
- at lokalene er innredet for å unngå uheldig fysiske belastninger for studenten
- at virksomheten er planlagt slik at skader og ulykker forebygges
- at alt teknisk utstyr er forsynt med verneinnredninger og blir vedlikeholdt slik at studenten er vernet mot skader på liv og helse
- at lokaler, adkomstveier, sanitæranlegg og tekniske innredninger er utformet slik at personer med funksjonsnedsettelse kan studere ved institusjonen
- at læringsmiljøet er innrettet for studenter av begge kjønn

Det skal være et læringsmiljøutvalg ved hver enkelt institusjon. Læringsmiljøutvalget skal delta i planleggingen av tiltak vedrørende læringsmiljø, og følge utviklingen i spørsmål vedrørende studentenes sikkerhet og velferd.

Institusjonene skal også legge til rette for studenter med særskilte behov. Dette kan være behov som for eksempel dysleksi, astma, allergier, hørsel, syn, revmatisme eller ryggproblemer.

Rettigheter ved eksamen

Hvilke og hvor mange eksamener du skal ha, samt hvor mye de blir vektlagt i den endelige karakteren, er regulert i studieplanen. I tillegg står det der hvilke arbeidskrav du må gjennomføre før du kan gå opp til eksamen eller få eksamen godkjent. I lov om universiteter og høyskoler er det regulert hvem som har rett

til å gå opp til eksamen, og noen spørsmål er dessuten regulert i lokale studieplaner/fagplaner og eksamensforskrift. Den viktigste er at du har betalt semesteravgiften. Om du ikke har betalt denne har du ikke rett til å gå opp til eksamen. Institusjonen kan ikke nekte deg å gå opp til eksamen selv om du ikke har betalt en eventuell materiellavgift.

Eksamensdagen

Møt opp i god tid før eksamen starter på selve eksamensdagen. Ta med deg studiebevis/semesterkort og legitimasjon. Dersom du skulle komme for sent er det viktig at du kontakter administrasjonen snarest. Hvis forsinkelsen skyldes forhold du ikke kan kontrollere, som forsinkede offentlige kommunikasjonsmidler, må du få en bekreftelse fra f.eks. konduktøren om forholdet. Du vil da stille sterkere med tanke på adgang til eksamenslokalet

og eventuell adgang til kontinuasjonseksamen (ny og utsatt prøve). Ved sykdom må du ha sykemelding fra lege for å kunne gå opp til ny eksamen.

Muntlig eksamen

Muntlige deler av prøver er offentlige. Det betyr at du kan ta med deg noen hvis det føles mer betryggende enn å møte alene.

Forlenget eksamenstid

Utdanningsinstitusjonen kan i visse tilfeller gi enkelte studenter adgang til forlenget eksamenstid. Forutsetningen er at behovet for forlenget eksamenstid blir dokumentert gjennom en legeattest, attest fra logoped eller lignende. Attester som er eldre enn ett år blir som regel ikke godtatt. Søknad om forlenget eksamenstid må leveres innen gitte tidsfrister. Kontakt administrasjonen tidlig i semesteret for å sjekke når søknaden din må være levert. Retten til forlenget tid er regulert i eksamensforskriften.

Sensur ved skriftlig eksamen

Eksamen skal legges til rette for at studentenes kunnskaper og ferdigheter blir prøvet og vurdert på en upartisk og faglig betryggende måte. Vurderingen skal også sikre det faglige nivået ved det aktuelle studiet. Det skal oppnevnes en sensor ved eksamen, prøve, bedømmelse av oppgave eller annen vurdering når resultatet inngår på vitnemålet eller innregnes i karakter for studiet. Det skal være minst to sensorer, hvorav minst en ekstern, ved bedømmelse av kandidatens selvstendige arbeid i høyere grad. Den endelige karakterfordelingen skal foreligge senest tre uker etter avsluttet eksamen. Sensuren kan påklages.

Begrunnelse på eksamenskarakter

Som eksamenskandidat har du rett til å få en begrunnelse for sensuren. Fristen for å få en begrunnelse er én uke fra studenten er gjort kjent med sensurvedtaket, dog aldri mer enn tre uker etter at karakteren ble kunngjort. Dersom du senere vil klage på karakteren, er det lurt å be om å få begrunnelsen skriftlig, slik at du har noe å referere til i din klage. Ved muntlig eksamen må du be om begrunnelsen umiddelbart. Hvis bedømmelsen er gjort ut fra skriftlige retningslinjer, skal disse være tilgjengelige for studentene etter at karakteren er fastsatt.

Stryk og kontinuasjonseksamen (ny og utsatt prøve)

Studenter har vanligvis rett til å fremstille seg til eksamen tre ganger i samme fag, men dette kan variere fra studiested til studiested og mellom ulike fagområder. For praksisstudier har det i enkelte sammenhenger vært adgang til å ta ny praksisperiode bare én gang. Det er opp til det enkelte lærested å fastsette eksamensforskriftene, og det er viktig at du som student setter deg inn i den eksamensforskriften som gjelder for ditt studium. Det er også lærestedet som avgjør når og om det skal avholdes kontinuasjonseksamen.

Klage på eksamenskarakter eller formell feil

Etter at karakter er fastsatt, har du rett til å gjøre deg kjent med din egen skriftlige besvarelse. Du kan ikke kreve innsyn i andres besvarelser uten deres skriftlige samtykke. Skriftlig klage over eksamenskarakteren skal fremsettes innen tre uker etter at eksamensresultatet er kunngjort. Har du krevd begrunnelse for karakteren, løper klagefristen fra det tidspunkt du ble gjort kjent med begrunnelsen, eller burde gjort deg kjent med den. En klage på eksamenskarakteren skal fremsettes skriftlig overfor institusjonen.

Av klageskrivet må det fremgå hvilken karakter som påklages, begrunnelse for klagen og hvilken endring som ønskes. Klageskrivet må være undertegnet av deg selv eller din fullmektig. Ved skriftlig klaging skal det foretas ny sensurering.

Muntlig prøve, og andre prøver som ikke kan etterprøves, er unntatt klageadgang. Forprøver kan bare påklages når de ikke er bestått. Dersom man skal vurderes etter andre vurderingsformer, for eksempel mappeevaluering, er det lurt å få avklart klagemulighetene før man leverer oppgaven/mappen.

Den som har vært oppe til eksamen eller prøve, kan klage over formelle feil innen tre uker etter at han eller hun burde være kjent med det forhold som begrunner klagen. Slik klage avgjøres av styret eller klagenemnda på institusjonen. Hvis det er begått feil som kan ha hatt betydning for studentens prestasjon eller bedømmelsen av denne, skal sensurvedtaket oppheves. Hvis feilen kan rettes opp ved ny sensur av innleverte arbeider, foretas ny sensurering. I motsatt fall holdes ny eksamen eller prøve med nye sensorer.

Å skrive en klage

Ved faglige problemer kan du kontakte foreleser, studie- eller fagansvarlig. Sjekk i studiehåndboka eller i semesterkatalogen hvem som er ansvarlig for det aktuelle faget. Studieadministrasjonen og studieveilederne kan hjelpe deg med informasjon om muligheter for valg av fag og studium. Ditt lokale studentdemokrati kan i de fleste tilfeller hjelpe, eller henvise deg til riktig instans.

En klage bør inneholde navnet ditt, adressen og andre personlige opplysninger som studentnummer og studium. Det skal fremgå klart hva du klager på, hvorfor du klager og hva du ønsker å oppnå. Dersom du kan vise til lover eller regler som er brutt, kan det styrke klagen dersom du legger ved disse eller refererer til dem. Legg ved kopi av alle papirer og brev som kan være viktige for sakens utfall. Klagen bør sendes sentralt til institusjonen du klager til. Dette for å være sikker på at klagen blir innført som innkommet post.

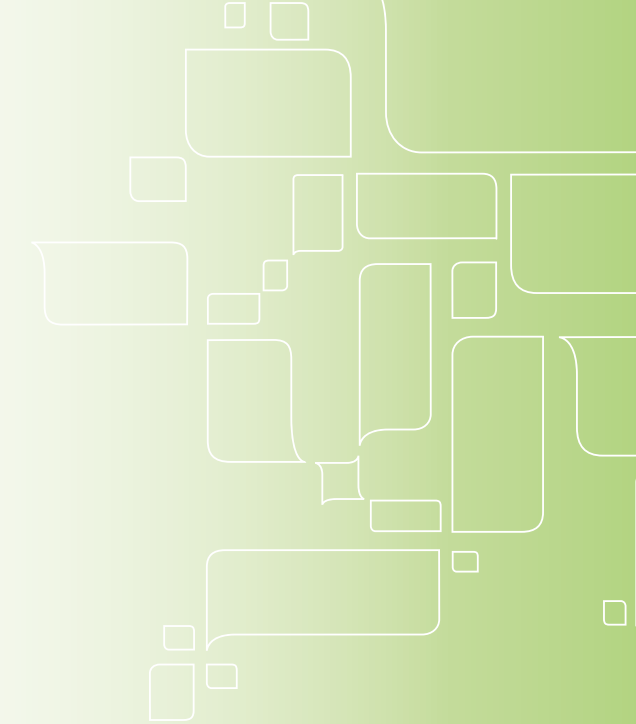
Ditt lokale studentdemokrati kan hjelpe deg med å skrive klagen om du synes det er vanskelig. De har også oversikt over lover og regler som kan brukes i klagesaker.

2

Studiefinansiering

STUDENTERS RETTIGHETER

Nedenfor finner du en oversikt over de viktigste reglene om studiefinansiering. For konkrete tall og utregningsregler ber vi deg ta kontakt med Lånekassen. Du kan enten finne opplysningene på websidene deres – www.lanekassen.no – eller ta kontakt med ditt lokale lånekassekontor (kontaktinformasjon finner du på www.lanekassen.no).

Dersom du har spørsmål om studiefinansiering som du ikke finner svar på i denne brosjyren, kan du ta kontakt med Lånekassen eller med Norsk studentorganisasjon på e-post nso@student.no.

Tildeling

Studiestøtten blir utbetalt med et fast beløp i måneden i ti måneder, og beløpet er større ved den første utbetalingen i hvert semester. Hele basisstøtten blir gitt som lån, men inntil 40 % blir gjort om til utdanningsstipend etter hvert som du fullfører utdanningen. Studenter ved private institusjoner som tar skolepenger kan i Norden få dekket hele eller deler av skolepengene ved lån.

En student som ikke har avlagt studiepoeng på normert tid, kan likevel få omgjort lån til utdanningsstipend i noen tilfeller. Dette gjelder dersom:

- du får barn og mottatt foreldrestipend
- du er syk i mer enn to uker og ikke mottar sykepenger fra en eventuell arbeidsgiver.
- du har blitt forsinket på grunn av funksjonsnedsettelse
- du har hatt tillitsverv på fulltid i minst tre måneder i landsomfattende elev- eller studentorganisasjon, eller i tilknytning til utdanningsinstitusjon eller studentsamskipnad

Dersom søkeren fullfører mer utdanning enn normert, eller tar utdanning uten støtte, kan lån for tidligere perioder bli gjort om til stipend, dersom søkeren ikke har fått fullt utdanningsstipend for disse periodene. Søkere som har samme adresse som foreldrene, kan kun få studiestøtten som lån og får det ikke omgjort til stipend. Søker som er gift og/eller har barn, kan likevel få utdanningsstipend selv om han/hun bor på samme adresse som foreldrene. Lånekassen kan gi støtte ut over normalt undervisningsår når

det er reglementert undervisning eller kan dokumenteres at søkeren sparer inn på normert studietid. Denne perioden må være på minimum to uker.

Søkeren må normalt være norsk statsborger for å få støtte fra Lånekassen, men også utenlandske statsborgere kan ha rett til støtte til utdanning i Norge.

Tildeling ved utdanning i utlandet

Du kan få støtte til å dekke skolepenger i utlandet, foruten basisstøtten som blir utbetalt. For søkere som mottar stipend fra andre til skolepenger, blir skolepengestøtten redusert dersom samlet støtte til skolepenger overskrider faktiske skolepenger. Skolepengestøtten økes ikke selv om undervisningsåret er lengre enn ti måneder. Når undervisningsåret er kortere enn seks måneder, blir det gitt halv skolepengestøtte. Det kan bli gitt stipend til forberedende språkkurs når søkeren er tatt opp i en utdanning som gir rett til støtte, som har et annet undervisningsspråk enn engelsk, og som ligger i et land utenfor Norden med unntak av Finland og Island.

Reduksjon av stipend pga. andre inntekter

Utdanningsstipend og forsørgerstipend kan bli redu-

Studiestøtten blir utbetalt med et fast beløp i måneden i ti måneder, og beløpet er større ved den første utbetalingen i hvert semester

sert på grunnlag av inntekten til søkeren. Har søkeren en personinntekt over fastsatt grense ved skattelikningen for det året støtten ble tildelt, blir stipendet redusert med 5 % pr måned av det beløpet som er over inntektsgrensen. Dersom søkeren har fått støtte i syv måneder eller mindre i et kalenderår heves inntektsgrensen.

For søker som mottar trygd eller lignende, blir stipendet redusert når beløpet er over en viss grense. Dersom søkeren har fått støtte i syv måneder eller mindre i et kalenderår, heves grensen. Utdanningsstipend og forsørgerstipend kan bli reduserte på grunnlag av formue. Skattelikninga for det året søkeren har fått støtte, blir lagt til grunn. Alle blir kontrollert.

Reisestipend

Søker som ikke bor sammen med foreldrene, og som er under 25 år, kan få tilskudd til to reiser tur-retur for et helt undervisningsår (ti måneder) mellom registrert hjemsted (i Folkeregisteret etter lov om folkeregistrering) i Norge og utdanningsstedet. Beløpet blir utregnet etter Lånekassens regelverk. Et fastsatt beløp trekkes fra som egenandel.

Tilbakebetaling

Studielånsrenten er en flytende markedsrente. Dette gjør at den svinger i takt med markedet. Låntakeren kan binde renten for en periode på tre, fem eller ti år. Det blir regnet renter fra det første månedsskiftet etter at lånetakeren har avsluttet/avbrutt utdanninga, eller når lånetakeren ikke lenger har rett til eller søker om støtte. Første terminforfall blir fastsatt til om lag sju måneder etter at utdanningen er avsluttet. Ønsker du å starte betalingen før dette, må du selv ta kontakt med Lånekassen. Lånetakere med flytende rente kan når som helst innfri eller betale ned gjelden raskere og med større beløp enn det som er fastsatt i betalingsplanen, uten at det koster noe ekstra. Betaler man ekstra eller innfrir når man har fast rente, vil det bli regnet over- eller underkurs. Den lengste nedbetalings-

tiden er 20 år fra den siste datoen lånet blir satt rentebærende.

Rentefritak

En lånetaker som tar fulltidsutdanning og kan dokumentere rett til støtte, får rentefritak i så lang tid som det kan bli gitt støtte. En låntaker som tar deltidsutdanning og kan dokumentere å ha hatt rett til støtte, har rett til rentefritak dersom låntakeren har en brutto månedsinntekt under et fastsatt beløp. Grensen blir hevet for hvert barn under 16 år som låntakeren forsørger.

Det kan bli gitt rentefritak av sosiale og økonomiske årsaker når en låntaker har en brutto månedsinntekt under et fastsatt beløp. Beløpet økes for hvert barn under 16 år som låntakeren forsørger. I tillegg må ett av kravene under være oppfylt:

- Låntakeren avtjener militær eller sivil verneplikt i Norge i minst tre måneder sammenhengende.
- Låntakeren dokumenterer sykdom, medisinsk rehabilitering, yrkesrettet attføring eller registrert arbeidsløshet som varer i minst tre måneder sammenhengende.

- Låntakeren dokumenterer fødsel og omsorgspermisjon etter fødsel. Det kan bli gitt rentefritak i inntil tolv måneder til den av foreldrene som har omsorgen for barnet.
- Låntakeren har tillitsverv på fulltid i landsomfattende elev- eller studentorganisasjon, eller i tilknytning til utdanningsinstitusjon eller student-samskipnad. Tillitsvervet må vare i minst tre måneder sammenhengende. Rentefritak kan bli gitt i inntil tolv måneder.
- Låntakeren har omsorgsarbeid som varer i minst tre måneder sammenhengende.
- En låntaker som dokumenterer å ha sonet i fengsel eller sikringsanstalt i tolv måneder eller lenger sammenhengende, har rett til rentefritak når bruttoinntekten per måned har vært under et fastsatt beløp i gjennomsnitt i den samme perioden.

Betalingsutsettelse

Låntakeren kan søke om å få utsette betalingen av hele terminbeløp i inntil tre år. Det kan gis utsettelse på halve terminbeløp. Lånetakeren kan da få utsatt betalinga i inntil seks år.

Avskrivning og ettergivelse av lån

Låntakere som er bosatt i og er yrkesaktiv i Finnmark eller i en av kommunene Lyngen, Storfjord, Kåfjord, Skjervøy, Nordreisa, Kvænangen og Karlsøy i Nord-Troms (regionen), kan søke om å få lånet (lånegjelda ved avsluttet utdanning, ikke renter) ettergitt med ti prosent per år. Det er en forutsetning at låntakeren etter avsluttet utdanning dokumenterer å ha vært bosatt (både faktisk og formelt, folkeregistrert bosted) og yrkesaktiv i regionen i 12 sammenhengende måneder (en opptjeningsperiode).

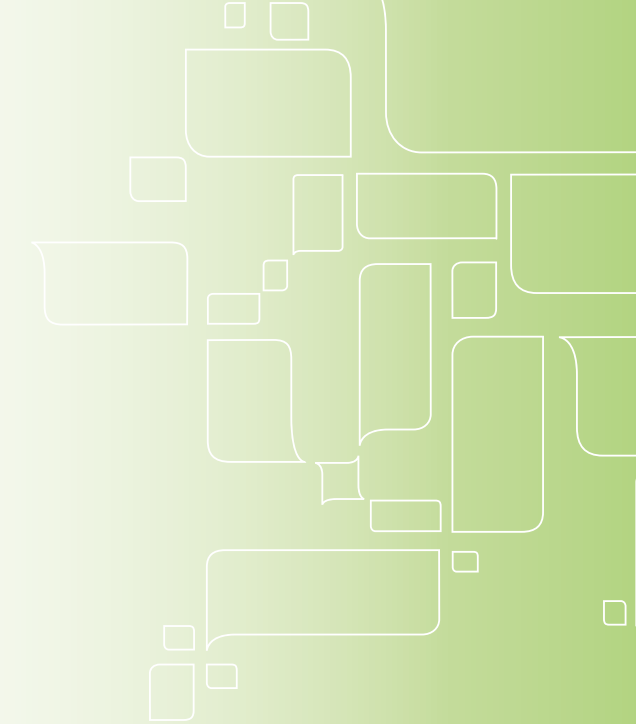
Blir låntakeren minst 50 prosent ufør og får uførepensjon fra folketrygden eller tilsvarende pensjonsoordning i utlandet, har låntakeren rett til hel ettergiving når bruttoinntekten per måned er lavere enn et fastsatt beløp. Dør låntakeren, blir gjelden ettergitt.

Kvotestudenter, låntakere med varige betalingsproblemer eller låntakere som er praktiserende lege i enkelte kommuner kan ha grunnlag for ettergiving. Se Lånekassens nettsider for mer informasjon om ettergiving og sletting av gjeld.

3

Velferdsrettigheter

Muligheten til å gjennomføre høyere grads studier forutsetter et godt velferdstilbud. Dette kapitlet sier litt om hva du som student kan kreve av utdanningsinstitusjon, kommune og studentsamskipnad, og hvordan du får tilgang til disse tjenestene.

Universitets- og høyskoleloven stiller krav til utdanningsinstitusjonene om å sikre studentene et helhetlig læringsmiljø. Institusjonens læringsmiljøutvalg har ansvar for at lovens krav overholdes.

Dersom du har ytterligere spørsmål om velferdsrettigheter som du ikke finner svar på her, oppfordrer vi deg til å ta kontakt med ditt lokale studentdemokrati.

Semesteravgift

Semesteravgiften er en lovpålagt avgift for alle studenter ved utdanningsinstitusjoner som er tilknyttet en studentsamskipnad. Man skal aldri betale semesteravgift til mer enn en samskipnad pr. semester. Avgiften går til studentsamskipnaden ved ditt lærested og gir deg rett til å benytte deg av deres velferdstilbud. Alle studenter må betale semesteravgift for å kunne melde seg opp til eksamen. Studentene har rett til å ha flertall i studentsamskipnadens styre og du kan være med å bestemme gjennom studentdeltakelsen i samskipnaden din (se kapittel 4). Semesteravgiften må ikke

forveksles med materiellavgiften, som er et vederlag institusjonen din kan ta for materiell du får utlevert i noen studier. Institusjonen kan ikke nekte deg oppmelding til eksamen på bakgrunn av ikke å ha betalt materiellavgift.

Forsikring

Studenter er i varierende grad dekket av ulike forsikringsordninger. Dette er ikke alltid noe studenter er opptatt av, men er viktig å ha kunnskap om. Mange studenter dekkes av foreldrenes innboforsikring, selv om hybelen ligger i en annen by. Noen forsikringselskaper har innført begrensninger på

hvor lenge du kan bo hjemmefra og samtidig bruke foreldrenes innboforsikring. Sjekk med dine foreldres forsikringsselskap for å finne ut om du er dekket.

En helårs reiseforsikring kan sikre deg på ekskursjon utenlands. Ikke alle reiseforsikringer dekker skade ved dagsturer. Sjekk med ditt forsikringsselskap. Blir du ufør som student eller før du begynner i arbeidslivet, risikerer du å ende opp som minstepensjonist. Dette fordi uføretrygden er knyttet til arbeidsdeltakelse. Blir du varig ufør før fylte 26 år, vil du få et sært tillegg for ungdom. Det kan lønne seg å tegne en uføreforsikring som gjelder ved ulykke og sykdom under studiene.

Studenter ved universiteter eller offentlige høyskoler er ved lov om folketrygd § 13-10 c) yrkesskadedekket. Dette gjelder yrkesskader som blir påført på undervisningsstedet i undervisningstiden. Hjemmearbeid og selvstudier utenfor undervisningstid faller dermed utenfor denne loven.

NSO tilbyr studentforsikring som er spesielt tilpasset studentenes situasjon og flere fagorganisasjoner har også gunstige forsikringer for sine medlemmer.

Rettigheter ved sykdom

Omgjøring av lån til stipend

Studenter som lever av studiefinansieringen og er syke i mer enn to uker i undervisningsåret kan få lånet omgjort til stipend for inntil fire måneder og to uker per undervisningsår. Forutsetningen er at du ble syk tidligst to uker etter at studieåret begynte, og at du kan fremvise legeattest som bekrefter at du har vært syk. Du kan søke om å få gjort om lån til stipend i inntil seks måneder etter at undervisningsåret er avsluttet.

Sykepenger

Studenter som har arbeidsinntekt under studiet kan ha opparbeidet trygderettigheter i form av sykepenger. Størrelsen på disse avhenger av arbeidsinntekten og type arbeidsforhold. Ditt lokale NAV-kontor kan gi deg mer informasjon om hva du har krav på i sykepenger. Vær oppmerksom på at du ikke kan få omgjort studielån til stipend hvis du samtidig mottar sykepenger.

Allmennedisin og tannbehandling

Som student har du krav på å få tildelt en fastlege. Får du ikke dette automatisk, kan du ringe fastlegekontoret i fylket ditt på telefon 810 59 500 eller finne mer

Studenter som får barn i utdanningsperioden kan få stipend i 44 uker. Stipend i de tre siste ukene før fødselen og i de seks ukene etter fødselen er forbeholdt moren til barnet

informasjon på nav.no. Fastlegekontoret kan fortelle deg hvilke fastleger som har ledig kapasitet, og sette deg på listen til den fastlegen du ønsker. Husk også at du får frikort hos Trygdeetaten. De fleste studentsamskipnader har refusjonsordninger hvor man får refundert deler av egenandelen på medisinsk behandling. Ta kontakt med din samskipnad for informasjon om dette.

Som hovedregel er det ingen offentlige støtteordninger til studenter i forbindelse med tannbehandling etter fylte 20 år. Ved enkelte studiesteder kan det likevel finnes lokale ordninger. Ta kontakt med studentsamskipnaden ved din utdanningsinstitusjon om du har spørsmål.

Psykatri/psykologi og «Sosionomtjeneste»

Som student har du ikke krav på psykiatriske/psykologiske tjenester fra det offentlige med mindre du er henvist fra offentlig godkjent lege. Ved enkelte studentsamskipnader har de likevel lavterskeltilbud innenfor psykisk helse. Ta kontakt med studentsamskipnaden om du har spørsmål. Enkelte studentsamskipnader har også egne studentprester som du kan snakke med.

Mange studenter sliter med mange ulike problemer. Enkelte blir uventet gravide eller langvarige syke, mens andre plutselig står uten et sted å bo. Noen studiesteder har gjennom studentsamskipnaden tjenester som kan hjelpe deg med å unngå noen av problemene, ofte kalt sosionomtjeneste.

Arbeidsavklaringspenger

Arbeidsavklaringspenger er en ytelse til personer som er blitt uføre eller står i fare for å bli det. Hensikten er at personen skal få muligheten til å omstille seg til et annet yrke. Arbeidsavklaringspengene skal dekke livsopphold og tilskudd til dekning av spesielle ytelser under utdanningen. Det blir gitt tilskudd til dekning av undervisningsmateriell, skolepenger, semesteravgift og eksamensgebyr. Støtten til bøker og undervisningsmateriell tilsvarende satsene i Statens Lånekasse for utdanning. Støtte til skolepenger, semesteravgift og eksamensgebyr ytes på grunnlag av de faktiske utgiftene. Personer med funksjonsnedsettelse kan få dekket ekstrautgifter som er knyttet til funksjonsnedsettelsen. Ordningen med arbeidsavklaringspenger administreres av NAV, og dersom du har spørsmål kan du kontakte ditt lokale NAV-kontor.

Rettigheter ved funksjonsnedsettelse

Tilrettelegging av studiestuasjonen

Kunnskapsdepartementet har pålagt alle høyere utdanningsinstitusjoner å utarbeide handlingsplaner for funksjonsnedsatte studenter. Dette innebærer at funksjonsnedsatte kan ha krav på tilrettelegging av for

eksempel eksamen, undervisningen eller situasjonen på lesesalen. De fleste utdanningsinstitusjoner har kontaktpersoner for funksjonsnedsatte som tar seg av tilretteleggingen. Det kan ta tid å få tilrettelagt studiestuasjonen, og det er derfor viktig å kontakte ansvarlig person ved studiestedet i god tid før studiestart.

§ 4-3 i Universitets- og høyskoleloven fastsetter at lokaler, adkomstveier, sanitæranlegg og tekniske innretninger skal være utformet slik at funksjonsnedsatte studenter kan studere ved institusjonen. I tillegg skal institusjonen legge studiestuasjonen til rette for studenter med særskilte behov.

Studiefinansiering for studenter med funksjonsnedsettelse

I statsbudsjettet for 2011 blir det innført en egen studiefinansieringsordning for studenter med funksjonsnedsettelse. Dette innebærer at studenter med nedsatt funksjonsevne får 12 måneders studiestøtte og eget tilleggsstipend som skal dekke ekstrautgifter forbundet med funksjonsnedsettelsen. Ta kontakt med Lånekassen for mer informasjon.

Flere studentsamskipnader har egne barnehager. Studentbarnehagene er beregnet for studenter som betaler semesteravgift til samskipnaden og følger normal studieprogresjon. Forutsetningen for å få plass er at du også er student i det semesteret du søker barnehageplass for

Trygderettigheter

Mange studenter med funksjonsnedsettelse har rettigheter hjemlet i Folke-trygdloven. Sosionomtjenesten kan gi veiledning f.eks. i forbindelse med søknad om støtte. Statlig bostøtte er en husbankfinansiert støtteordning for funksjonsnedsatte (og for barnefamilier). Om du er berettiget til statlig bostøtte avhenger av bostedene dine og husstandens samlede inntekt. Det er en forutsetning for å få bostøtte at du er bostedsregistrert i den kommunen boligen ligger. Statlig bostøtte utbetales etterskuddsvis tre ganger pr. år. Bostøtte søkes gjennom den bydelen du hører til. Ta kontakt med boligkontoret eller sosialkontoret der du bor for å få vite mer om dine rettigheter.

Rettigheter ved svangerskap og fødsel

Fødselsstipend

Studenter som får barn i utdanningsperioden kan få stipend i 44 uker. Stipend i de tre siste ukene før fødselen og i de 6 første ukene etter fødselen er forbeholdt moren til barnet (i alt 44 uker). Ved adopsjon kan det bli gitt stipend til mor eller far de 41 første ukene etter adopsjonen. Søkeren må ha omsorgen for barnet.

Et vilkår for rett til fødselsstipend er at studenten har vært i støtteberettiget utdanning de siste seks månedene før fødselen og bor sammen med barnet. Størrelsen på stipendet beregnes ut fra den maksimale støtten studenten ville hatt krav på dersom han/hun hadde studert i stedet for å bruke tiden på den nyfødte. Du må søke fødselsstipend senest seks måneder etter at under-

visningsåret/kurset du har tatt er avsluttet. Foreldrene kan ikke få fødselsstipend samtidig. Ved søknaden må du legge ved bekreftelse på graviditet eller fødsel.

Dersom mor til barnet er i arbeid eller utdanning i denne perioden og far overtar omsorgen for barnet, kan far ha rett til stipend. Det samme gjelder dersom mor ikke er i stand til å ha omsorgen for barnet alene på grunn av sykdom. Dette forutsetter at far har vært i støtteberettiget utdanning de siste seks månedene før fødselen.

Fødselspenger

Retten til fødselspenger er knyttet til arbeidsforhold før fødselen. Derfor er det bare studenter som har arbeid ved siden av studiet som kan ha rett på fødselspenger. Et vilkår for rett til fødselspenger er at studenten har vært i arbeid seks av de siste ti månedene før fødselspermisjonen starter. Det er også et vilkår at studenten har hatt en pensjonsgivende inntekt som på årsbasis tilsvarer halvparten av folketrygdens grunnbeløp. Videre er det et vilkår at moren er fraværende fra arbeidet, og at hun har omsorgen for barnet. Kontakt din arbeidsgiver eller ditt lokale NAV-kontor for nærmere informasjon.

Dersom moren tar opp igjen arbeidet eller studiene på heltid før hennes fødselspengeperiode er over, kan faren få utbetalt fødselspenger for resten av perioden. Vilkåret er at han er hjemme og har omsorgen for barnet, og at han har opptjent egen rett til fødselspenger gjennom arbeid etter avtjent verneplikt. Studenter har ofte ikke rett på fødselspenger fordi de ikke har hatt noen inntekt. I slike tilfeller har moren rett på en skattefri engangsstønad på rundt kr 30.000 som utbetales etter sjetten svangerskapsmåned.

Rettigheter for studenter med barn

Trygd og stønader utbetales fra NAV. Ta kontakt med NAV-kontoret du tilhører for mer informasjon kriterier og satser for de ulike støtteordningene.

Forsørgerstipend

Søker kan få forsørgerstipend for barn under 16 år. Ta kontakt med Lånekassen for de konkrete støttetildelingene per barn. Det kan ikke bli gitt forsørgerstipend for barn søkeren er pliktig til å betale bidrag for.

Rentefritak

Det kan gis rentefritak på lån i Lånekassen på grunn

av omsorg for barn. Inntil barnet fyller ett år blir dette bare vurdert ut fra inntekten til den som har daglig omsorg. Etter at barnet har fylt ett år vurderes rentefritaket ut fra begge foreldrenes inntekt hvis foreldrene bor sammen.

Barnetrygd

Barnetrygden er en støtte som utbetales til alle som har barn og er bosatt i Norge. Barnetrygd ytes uavhengig av inntekt inntil barnet er 18 år. Dersom man bor i Finnmark, enkelte kommuner i Nord-Troms eller på Svalbard får man tillegg i barnetrygden. Dersom man er enslig forsørger for barn mellom ett og tre år, og oppfyller visse krav, kan det også gis et småbarnstillegg. Ta kontakt med NAV for mer informasjon.

Barnehager

Flere studentsamskipnader har egne barnehager med spesielle studentrettede tiltak, som for eksempel utvidede åpningstider i eksamensperioden. Studentbarnehagene er beregnet for studenter som betaler semesteravgift til samskipnaden og følger normal studieprogresjon. Forutsetningen for å få plass er at du også er student i det semesteret du søker barnehageplass for. Plassene tildeles oftest ut fra studieansiennitet eller barnets spesielle behov. For ytterligere opplysninger, kontakt din studentsamskipnad.

Aleneforsørgende student

Betingelsen for å være stønadsberettiget som enslig forsørger etter Folketrygdloven er at man faktisk er alene om omsorgen og ikke bor sammen med barnets andre biologiske forelder.

- **Barnebidrag:** Barneloven pålegger den av foreldrene som ikke bor sammen med barnet å yte bidrag til barnet i henhold til forelderens økonomiske stilling. Dersom den bidragspliktige ikke betaler bidraget, kan den som har omsorgen for barnet kreve bidraget forskuttert av NAV. Retten til forskuttering gjelder også hvor farskapssak er under behandling, eller hvor farskap ikke er oppgitt.
- **Utvidet barnetrygd:** Som enslig mor eller far kan du få utvidet barnetrygd. Det vil si at du får barnetrygd for ett barn mer enn du faktisk bor sammen med. Dersom du har barn mellom ett og tre år, og oppfyller visse krav, kan du få småbarnstillegg. Du kan bare få ett ekstra tillegg, uavhengig av hvor mange barn mellom ett og tre år du faktisk forsørger.
- **Overgangsstønad:** Aleneforsørgere som midlertidig er ute av stand til å forsørge seg selv på grunn av omsorg for barnet, som trenger en omstillingstid eller utdanning for å få arbeid, kan søke overgangsstønad. Overgangsstønaden er en midlertidig ytelse og kan gis fra to måneder før fødselen. Hovedregelen er at du kan få stønad i inntil tre år frem til det yngste barnet fyller åtte år. Dersom du tar nødvendig utdanning, kan du få overgangsstønad i to ekstra år, forutsatt at det yngste barnet ikke har

fylt åtte år. Det finnes flere unntak som gjør at du kan ha krav på overgangsstønad selv om det yngste barnet er over åtte år. Det finnes også en del andre bestemmelser som kan regulere din rett til å få overgangsstønad, kontakt NAV for mer informasjon.

- **Utdanningsstønad:** Enslig forsørger som trenger utdanning eller opplæring for å forsørge seg og barnet, kan søke utdanningsstønad gjennom NAV. Stønaden gis vanligvis for opptil tre års yrkesutdanning og skal dekke utgifter til skolemateriell, semesteravgift, reiseutgifter osv. Du kan bare få utdanningsstønad i den tiden du har rett til overgangsstønad.
- **Stønad til barnetilsyn:** Enslig forsørger som på grunn av utdanning eller arbeid må overlate tilsyn med barnet til andre, kan ha rett til stønad til barnetilsyn. Dersom du studerer ved hjelp av arbeidsavklaringspenger kan du også ha krav på stønad til barnetilsyn. Ta kontakt med NAV for mer informasjon.
- **Studielån/stipend:** Når man mottar trygd eller pensjonsytelser, kan stipendet fra Lånekassen bli redusert og gitt som lån eller falle helt bort. Mottar man overgangsstønad hele året, vil man normalt ikke ha rett til stipend, bortsett fra de 44 ukene i forbindelse med fødsel.

4

Demokratiske rettigheter

Gjennom studentdemokratiet har du som student rett til å bli hørt i saker som angår din studiehverdag. Studentdemokratiet er de tillitsvalgte på eventuelt klasse-/kullnivå-, på instituttnivå, på avdelings-/fakultetsnivå og på institusjonsnivå. Studentdemokratiet er din mulighet til å påvirke utdanningsinstitusjonen, undervisningen og velferdssystemet på ditt studiested. Ta kontakt med dine tillitsvalgte dersom du har spørsmål som angår studiehverdagen din, dine rettigheter som student, eller dersom du har innspill til saker som studentdemokratiet bør jobbe med.

Det er studentdemokratiet som velger representanter til de styrer, råd og utvalg hvor studentene er representert. Utdanningsinstitusjonen har plikt til å legge forholdene til rette for studentdemokratiene slik at de kan drive sitt arbeid på en tilfredsstillende måte

Forholdene skal legges til rette

Studentdemokratiet er grunnlaget for din rett til å påvirke utdanningsinstitusjonen og er en samlebetegnelse på alle formelle organ som studentene har. Det er studentdemokratiet som velger representanter i de styrer, råd og utvalg hvor studentene er representert. Utdanningsinstitusjonen har plikt til å legge forholdene til rette for studentdemokratiene slik at de kan drive sitt arbeid på en tilfredsstillende måte. Dette innebærer at det lokale studentdemokratiet og utdanningsinstitusjonen må vurdere behovet for lokaler, kontorutstyr og ansatt arbeidskraft.

Studentdemokratiet må ha egnede, gode lokaler som gir et godt arbeidsmiljø og god tilgjengelighet for studentene. Dette innebærer også tekniske verktøy som datamaskiner, telefon, fax og lignende. Loven sier at omfanget av tilrettelegningen skal spesifiseres i en avtale mellom institusjonen og øverste studentorgan.

Representasjon

Studentene skal høres før det treffes vedtak i saker som angår deres studie- og arbeidsvilkår. Dette innebærer at saker som berører studentenes

interesser må sendes på høring til studentorganene. Høringene må sendes ut i så god tid at studentene får behandlet og uttalt seg om dem. Om dette ikke skjer kan studentrepresentantene i institusjonens styre kreve at saken blir utsatt til studentene har uttalt seg. Universitets- eller høyskolestyret er det øverste organet ved utdanningsinstitusjonen, og her har studentene krav på å ha to medlemmer valgt blant studentene. I alle besluttede organer på alle nivå som er av betydning for studentene har studentene rett til å være representert med minst 20 prosent. Der dette ikke utgjør mer enn ett medlem, skal studentene ha rett til å møte med ytterligere en student med tale- og forslagsrett.

Studentsamskipnaden

Utdanningsinstitusjonens ledelse skal, i samarbeid med studentsamskipnaden, legge forholdene til rette for et godt studiemiljø og arbeide for å bedre det helhetlige læringsmiljø ved utdanningsinstitusjonen. Studentene skal være representert i samskipnadsstyret. Dersom de ønsker det, kan studentene også velge å ha flertall av stemmene i samskipnadsstyret, samt at en av studentrepresentantene skal være styreleder.

Stemmerett

Du kan, om du ønsker det, melde flytting til kommunen du studerer i. Dette innebærer blant annet at du får rett til å stemme ved valg i denne kommunen. Dessverre innebærer dette også at du mister reisestipend fra Lånekassen siden dette stipendet er en reisegodtgjørelse mellom kommunen der du er folkeregistrert og der du studerer. Som student har du rett til å kunne forhåndsstemme i den kommunen du studerer i ved valg til kommune- og fylkesting, samt stortingsvalg.

Vertskommunenes ansvar

Studenter har rettigheter i kommunen på linje med andre innbyggere. Dette vil si at kommunen bør ha velferdstilbud og kulturtilbud som også er tilpasset studentene. For at kommunen og studentene sammen skal kunne skape en god vertskommune, anbefaler Norsk studentorganisasjon at det opprettes møteplasser mellom studentdemokratiet og kommuneadministrasjonen/kommunepolitikere. Enkelte vertskommuner tar sitt ansvar overfor studentene og har gode samarbeidsfora med studentene. Vi utfordrer deg til å finne ut om det er slik i din studiekommune!

5

Dine rettigheter i arbeidslivet

STUDENTERS RETTIGHETER

LOs sommerpatrulje har kommet over eksempler på useriøse arbeidsgivere som har trukket sine ansatte i skatt uten betale pengene videre til skattemyndighetene. Da er det du som får smellen. Ta derfor vare på lønnslippen din, slik at du kan bevise at det er trukket skatt av lønnen di.

De aller fleste studenter har en jobb ved siden av studiene. Som arbeidstaker er det viktig at du gjør deg kjent med de rettigheter og plikter som gjelder i arbeidslivet. I dette kapitlet skal vi gå igjennom de viktigste punktene du bør ta med deg inn i et arbeidsforhold. Alle lovene som er referert til i kapitlet finner du på www.lovdatab.no.

For mer informasjon om rettigheter og plikter i arbeidslivet, se www.lo.no.

Krev skriftlig arbeidskontrakt (Arbeidsmiljøloven § 14-15)

Du har krav på skriftlig arbeidskontrakt, uansett lengde på arbeidsforholdet. Arbeidskontrakten beskytter både deg og arbeidsgiveren mot misforståelser i forhold til hvilke rettigheter og plikter du har. I kontrakten blir du og arbeidsgiveren enige om hvor mye du skal jobbe, om lønn og om hva slags arbeid du skal utføre. Det er viktig at det fremgår av kontrakten hvem som er din arbeidsgiver.

En muntlig avtale er også forpliktende, men muntlige avtaler gjør det vanskelig i ettertid å bevise eller bli enige om hvilke vilkår du ble ansatt på. Arbeidsmiljøloven stiller også krav til hva en arbeidskontrakt skal inneholde.

Du er ikke forsvarsløs uten arbeidskontrakt heller, ingen arbeidsgiver kan frata deg beskyttelsen som loven gir. De rettighetene og pliktene som Arbeidsmiljøloven sikrer deg, gjelder uansett.

Se eksempel på en skriftlig arbeidskontrakt på www.arbeidstilsynet.no.

Opplæring

Arbeidsgiveren har plikt til å gi deg så god opplæring at du uten problemer kan utføre jobben du er ansatt i. Du skal ha lønn i opplæringstiden.

Opplæringen skal blant annet omfatte:

- Hvordan jobben skal utføres
- Hvilke regler som gjelder for helse, miljø og sikkerhet
- Hvilke regler og lover som gjelder på arbeidsplassen

Dersom det er påbudt med verneutstyr i jobben, skal arbeidsgiveren både skaffe og betale utstyret for deg.

Svart arbeid

Enkelte useriøse arbeidsgivere ber sine ansatte om å jobbe svart, det vil si å jobbe uten å betale skatt.

Ikke la deg friste av lokkende løfter om noen kroner mer utbetalt. Jobber du svart opparbeider du ingen rettigheter ved for eksempel sykdom eller arbeidsledighet. Svart arbeid er ulovlig og du må betale dyrt hvis skattemyndighetene oppdager at du har fått utbetalt lønn uten å betale skatt.

Lønn (Arbeidsmiljøloven § 14-15)

Vi har ingen lovfestet minstelønn i Norge. Det er i utgangspunktet opp til deg og arbeidsgiveren å bli enige om hvor mye du skal ha i lønn. Lønn er mer enn vanlig timelønn, pass på at du får betalt for overtid og sjekk om du har krav på tillegg for nattarbeid og helgearbeid.

Er du og kollegene dine fagorganiserte, kan dere kreve tariffavtale som sikrer dere anstendig lønn. Tariffavtale er en avtale mellom en fagforening og arbeidsgiveren som sikrer ordnede og gode lønns- og arbeidsbetingelser for organiserte arbeidstakere.

Lønsslipp (Arbeidsmiljøloven § 14-15)

Du har krav på å få en lønsslipp som viser hvor mye du har tjent, og som beviser at du har jobbet. Lønsslippen skal også fortelle hva du betaler i skatt og

alt annet som blir trukket fra lønnen. LOs sommerpatrulje har kommet over eksempler på useriøse arbeidsgivere som har trukket sine ansatte i skatt uten å betale pengene videre til skattemyndighetene. Da er det du som får smellen. Ta derfor vare på lønsslippene, slik at du kan dokumentere at det er trukket skatt av lønnen di.

Hvis du ikke har fått lønsslipp, ta det opp med arbeidsgiver. Dersom du ikke har fått lønsslipp før du avslutter arbeidsforholdet, meld fra om dette til kemnerkontoret umiddelbart. Det kan spare deg for problemer senere.

Trekk i lønn (Arbeidsmiljøloven § 14-15)

Arbeidsgiver har ikke lov til å foreta trekk i lønn eller feriepenger hvis dere ikke har inngått avtale om det. Dersom arbeidsgiver av en eller annen grunn mener at du har gjort deg skyldig i forhold som gir rett til å holde tilbake lønnen din, må vedkommende først ha en skriftlig avtale med deg, eller en rettslig dom for kravet sitt.

Helligdager og offentlige høytidsdager

Du skal leve også når det er helligdager og offentlige høytidsdager, og regningene blir ikke mindre av at loven gir deg fri.

Har virksomheten tariffavtale er du sikret lønn for alle røde fridager. Uten tariffavtale har du bare rett til lønn for 1. og 17. mai.

Overtid (Arbeidsmiljøloven § 10-6)

Overtidsbetaling er det tillegget du skal ha for å jobbe lengre enn 40 timer i uka eller 9 timer hver dag (se avsnitt om Arbeidstid og Fritid). Arbeidsmiljøloven sikrer deg at tillegget for overtid skal være minst 40 prosent av den vanlige timelønnen.

Hvis du er fagorganisert, og jobber på en virksomhet med tariffavtale, har du krav på overtidbetaling hvis du jobber mer enn 37,5 timer i uka. Overtidstilleggene er også som regel høyere, gjerne 50 – 100 prosent av vanlig timelønn.

Lønn ved konkurs (Lov om statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v)

Du har krav på lønn selv om arbeidsgiveren går konkurs, eller må innstille virksomheten på grunn av for stor gjeld. Et statlig fond (lønnsgarantifondet) sikrer at arbeidstakerne ikke taper penger selv om virksomheten går konkurs. Arbeidstilsynet kan gi deg mer informasjon. Hvis du havner i en slik situasjon, ta kontakt med Arbeidstilsynet der du bor snarest mulig, slik at du ikke risikerer at kravet ditt blir for gammelt. www.arbeidstilsynet.no.

Hvis du blir syk (Lov om folketrygd)

Dersom du har jobbet i minst fire uker hos samme arbeidsgiver, har du rett til sykepenger fra første sykefraværsdag. Arbeidsgiveren skal dekke lønnen din de første 16 dagene du er syk, deretter har du rett på sykepenger fra Folketrygden. Egenmelding gjelder når arbeidstakeren melder fra til arbeidsgiveren om arbeidsuførhet på grunn av sykdom eller skade uten å legge ved legeerklæring. For å få rett til å benytte egenmelding må du ha stått i jobben i minst to måneder. Hvis arbeidsplassen din har inngått avtale om Inkluderende Arbeidsliv (IA) gjelder andre egenmeldingsregler.

Arbeidstid og fritid (Arbeidsmiljøloven kapittel 10)

Vanlig arbeidstid er 40 timer i uka og ikke mer enn 9 timer om dagen, utenom spisepausene. Jobber du mer enn dette, har du krav på overtidbetaling (se overtid).

Du skal ha en arbeidsfri periode på minst 11 timer mellom to arbeidsperioder. I løpet av én uke skal du ha en sammenhengende fritid på minst 36 uker, slik at det alltid inngår et helt døgn. Denne fritiden skal legges til søndag og helligdager hvis det er mulig.

Virksomheter uten tariffavtale har vanligvis 10,2 prosent feriepenger. Både vanlig lønn, tillegg og overtid skal regnes med i feriepengegrunnlaget. Feriepengene kommer i tillegg til lønnen, og det er ikke lov å legge dette inn som en del av lønnen. Etter avsluttet arbeidsforhold har du rett til å få utbetalt feriepengene med en gang du slutter.

Pauser (Arbeidsmiljøloven § 10-9)

Du har rett til minst én hvilepause hvis du jobber mer enn 5 ½ time om dagen. Har du 8 timers arbeidsdag, skal du ha minst en halvtimes pause i løpet av dagen. Hvis du ikke kan gå fra arbeidsstedet i spisepausen, skal spisepausen regnes som en del av arbeidstiden. Det betyr at du skal ha betalt for pausen også. Avtale om pause skal inngås skriftlig.

Feriepenger (Ferie-loven § 10)

Du har rett til feriepenger uansett hvor kort eller lang tid du har jobbet. Virksomheter uten tariffavtale har vanligvis 10,2 prosent feriepenger. Både vanlig lønn, tillegg og overtid skal regnes med i feriepengegrunnlaget. Feriepengene kommer i tillegg til lønnen, og det er ikke lov å legge dette inn som en del av lønnen. Du har rett til å få utbetalt feriepengene med en gang arbeidsforholdet er avsluttet.

Feriepenger skal utgjøre 12 prosent av alt du har tjent dersom du er fagorganisert på en arbeidsplass med tariffavtale.

Opphør av arbeidsforhold:

Oppsigelse (Arbeidsmiljøloven kapittel 15)

Arbeidsgiveren må ha svært gode og saklige grunner for å kunne si deg opp. Oppsigelsen kan være saklig dersom du for eksempel ikke har passet jobben din skikkelig, eller virksomheten må innskrenke driften. Men det er ikke god nok grunn til oppsigelse om arbeidsgiveren ikke er fornøyd med

arbeidsinnsatsen din. Oppsigelsen må være skriftlig for å være gyldig.

Oppsigelsestiden er minst én måned og skal være omtalt i arbeidskontrakten din. Oppsigelsestiden gjelder fra første månedsskifte etter oppsigelsen. Hvis du har skriftlig arbeidsavtale med prøvetid, er det 14 dagers oppsigelsestid, hvis ikke annet er avtalt. Oppsigelsestiden er den samme enten du sier opp selv eller om du blir sagt opp.

Er du fagorganisert kan du få hjelp av tillitsvalgtapparatet på arbeidsplassen din. Blir du oppsagt, må du ta kontakt med den tillitsvalgte så fort som mulig. Det er viktig å være rask, siden det finnes bestemte frister som du må forholde deg til.

Du kan bli avskjediget på dagen dersom du gjør deg skyldig i svært alvorlige overtramp på arbeidsplassen. Tyveri, økonomisk mislighold eller å møte beruset på jobb er eksempler på hendelser som kan føre til at du blir avskjediget. Også i slike situasjoner er det viktig å ta kontakt med tillitsvalgtapparatet.

Attest (Arbeidsmiljøloven § 15-15)

Du har krav på skriftlig sluttattest. Attesten skal fortelle hva du har gjort og hvor lenge du har jobbet i virksomheten. Når du senere skal søke annet arbeid eller opptak ved skole eller studiested, er attesten din et skriftlig bevis på at du faktisk har hatt en jobb med et bestemt innhold. Ofte forteller attesten også hvordan du har utført jobben. Dette kan være anbefalinger som er mye verdt senere i livet. Husk at verken framtidige arbeidsgivere eller utdanningsmyndigheter godtar noe annet enn skriftlige attester.

Arbeidsledighet

Blir du arbeidsledig har du rett til arbeidsledighetstrygd, dersom du har opptjent rett til dagpenger. Du må registrere deg som arbeidsledig for å få ledighetstrygd. NAV kan gi deg flere opplysninger. www.nav.no.

Likestilling (Lov om likestilling mellom kjønnene)

Likestillingsloven fastslår at menn og kvinner skal ha lik lønn for arbeid av lik verdi. Ved ansettelse, forfremmelse, permittering eller oppsigelse skal det ikke gjøres forskjell på kvinner og menn.

Hvorfor du som student bør være fagorganisert

Lovverket gir deg en del rettigheter som arbeidstaker. Dette er rettigheter som gjelder for alle arbeidstakere – også for studenter som jobber ved siden av studiene og i midlertidige ansettelsesforhold som sommerjobber. Arbeidstakerorganisasjonene forhandler med arbeidsgiverne om lønns- og arbeidsforhold, og inngår tariffavtaler. Hvis ansatte organiserer seg kan det opprettes tariffavtale som omfatter mer enn det som står i lovverket. Dette er bestemmelser som kommer arbeidstakeren til gode.

Når du er organisert og ikke får jobbe med det som er avtalt, ikke får utbetalt lønn, blir usaklig oppsagt eller har andre uenigheter med arbeidsgiveren, kan du få hjelp av din arbeidstakerorganisasjon. På arbeidsplasser der det er tariffavtale, er det også et tillitsvalgtapparat. Dette apparatet kan informere deg om dine rettigheter og hjelpe deg dersom du trenger det. Finn ut hvem som er tillitsvalgt på arbeidsplassen sin – det lønner seg.

Som organisert har du større innflytelse på arbeidsplassen og i samfunnet. LO-organiserte har også andre medlemsfordeler, som for eksempel gunstige

forsikringsordninger, tilbud om kurs og andre aktiviteter, faglig hjelp i arbeidsforholdet og gratis fagblad fra medlemsforbundet.

Ønsker du å bli studentmedlem i et av LOs forbund?

Sjekk www.lo.no/student.

Norsk studentorganisasjon

Norsk studentorganisasjon

Mail: nso@student.no
Telefon: 22 04 49 70
Adresse: Lakkegata 3, 0187 Oslo
Web: www.student.no

Landsorganisasjonen i Norge

Mail: student@lo.no
Telefon: 0 32 00
Adresse: Youngsgt. 11, 0181 Oslo
Web: www.lo.no/student